

ELS LÍMITS DE LA COMUNITAT CATALANÒFONA D'ARAGÓ

Quan parlem d'Aragó catalanòfon ens referim a un territori que supera de poc els 5.000 Km² –que compta amb una població d'encara no 50.000 persones– definit clarament per un fet lingüístic: la major part dels seus habitants tenen el català com a llengua de comunicació oral no formal. I un tret polític-administratiu: els municipis que conformen aquest territori són inclosos, almenys des de fa set segles, dins de la unitat polític-administrativa coneguda amb el nom d'Aragó. Potser també caldria incloure com a tercera característica –compartida per bona part de membres d'aquesta comunitat lingüístico-administrativa– una de clarament sociolingüística: la profunda diglòssia que fins fa poc ha fet –i en gran mesura encara continua fent– del català la llengua de la comunicació oral en els aspectes més quotidians de les relacions socials, però bandejada gairebé del tot de tots els àmbits formals i més prestigiats de la societat: administració, escola, església, mitjans de comunicació de masses, etc.; diglòssia que, pel contrari, ha fet del castellà, si més no en època moderna, la llengua oral i escrita dels àmbits formals, de les relacions socialment més prestigiaes.

Abans d'entrar a descriure, ni que sia sumàriament, la situació sociolingüística de la comunitat catalanòfona d'Aragó convindria definir geogràficament el territori del qual parlem. Sembla que els límits orientals d'aquest territori són prou clars: allà on acaba, per l'occident, l'actual administració de la Generalitat de Catalunya comença l'Aragó catalanòfon. Els límits occidentals d'aquest territori, en canvi, són més inconcrets. Si ens centrem en allò que li hauria d'ésser essencial –la llengua–, els límits no són gens precisos en el terç nord d'aquest territori ja que el pas del català a l'aragonès no hi és sempre, ni de bon tros, net i clar. Les isoglosses que separen el català d'altres varietats romàniques peninsulars no coincideixen gairebé mai al nord de la vila de Tamarit de Llitera. Es podria dir que, en el terç més septentrional de l'Aragó catalanòfon, com més a prop som de la frontera administrativa que separa Catalunya d'Aragó més trets propis del català hi trobem, i com més ens allunyem d'aquesta frontera més trets de l'aragonès –o del castellà– hi trobem. Al sud de la vila de Tamarit la frontera lingüística ja és clara del tot: les isoglosses separen nítidament les localitats de llengua catalana de les de llengua castellana.

Si ens centrem en allò que no és essencial en la definició d'aquest territori –els límits no lingüístico-administratius– la cosa es complica força. Així, el govern de l'Església va fer, fins al setembre de 1995, que bona part d'aquest territori –totes les poblacions de llengua catalana de la província d'Osca– depenguessen durant més de vuit segles de la seu episcopal de Lleida –la qual estenia la seua jurisdicció molt més enllà dels límits lingüístics i de l'administració civil– i en l'actualitat encara fa que en depenguen les parròquies de la Llitera i el Baix Cinca –tret de la de Mequinensa. Els límits dels serveis d'assistència sanitària radicats a Lleida s'endinsen en la província d'Osca, més enllà dels límits lingüístics.

tics i administratius. L'àrea d'influència directa de la capital del Segrià en el comerç, serveis, esbarjo i educació superior s'estén, dins de la província d'Osca, molt més enllà de qualsevol límit lingüístic o administratiu. En definitiva, la ciutat catalana de Lleida fa, com a gran centre d'atracció comercial i de serveis, de capital regional de bona part del terç oriental de la província aragonesa d'Osca. Les relacions que mantenen moltes de les poblacions –tant les catalanòfones com les que no ho són– d'aquesta àrea de la província d'Osca amb llur cap principal són més aviat escasses i gairebé només limitades a les de caràcter administratiu.

En canvi, al sud de l'Ebre els límits de tot tipus –llevat dels lingüístics– vénen a coincidir, a grans trets, en l'actualitat amb els que separen administrativament Catalunya d'Aragó. Si bé les poblacions de Gandesa i Móra, i amb menor mesura les ciutats de Tortosa i Reus, encara són centres d'atracció per a part d'aquesta àrea del sud de l'Aragó de llengua catalana, les d'Alcanyís i Casp –poblacions castellanòfones d'Aragó– són les que fan d'autèntiques capitals comarcals, mentre que la ciutat de Saragossa fa, cada dia mes, de gran centre d'atracció comercial i de serveis de tot el Matarranya.

Un cop delimitat sumàriament el territori de l'Aragó catalanòfon s'ha de dir que aquest es troba dividit entre les tres províncies en què modernament s'ha fragmentat administrativament l'Aragó, de tal manera que conforma una estreta franja territorial de gairebé 250 quilòmetres de llargària –dels contraforts de la Maladeta als dels Ports de Beseit– i d'uns trenta d'amplada màxima, franja que mai no ha format una unitat político-administrativa articulada en si mateixa.

Prescindint de divisions administratives, l'Aragó de llengua catalana es pot dividir, a grans trets i de nord a sud, en quatre comarques: la Ribagorça, la Llitera, el Baix Cinca i el Matarranya.

ÚSOS I DESUSOS LINGÜÍSTICS

El català és l'única llengua que s'ha transmès des de fa segles a tot l'Aragó catalanòfon de pares a fills, transmissió, en general, sense defeccions. Tanmateix hi trobem en l'actualitat alguna relativa defecció lingüística entre els fills d'immigrants retornats al territori des de localitats no catalanòfones, i, en especial, entre algunes famílies dels nuclis escassament poblats de l'àrea septentrional de transició lingüística del català a l'aragonès o al castellà.

Cal assenyalar que per diverses raons hi ha diferents col·lectius de residents a l'Aragó de llengua catalana (alguns representants de les professions liberals, funcionaris de l'administració estatal, immigrants originaris de poblacions castellanòfones –sobretot a Fraga, al Baix Cinca–, membres no catalanoparlants de matrimonis lingüísticament mixtos, etc.) que tenen la llengua castellana com a pròpia, la qual usen, en general, en les relacions amb els seus conciutadans. Per altra banda també s'ha de dir que sovint els grups d'immigrants castellanoparlants –que es troben repartits pels nuclis urbans que en tenen sense formar cap barri aïllat– entén, després d'anys de residència, el català local.

Es fa difícil calcular quin és el percentatge de residents no catalanoparlants d'aquest territori perquè mai no s'ha fet un cens lingüístic fiable a l'Aragó, però m'arriscaré a dir que, en conjunt, difícilment superarà el 10% de la població total de les comarques catalanòfones d'Aragó.

En la comunitat aragonesa de llengua catalana no s'observa en l'actualitat cap diferenciació social a partir de la llengua emprada oralment. Així, en general, tant parlen en català, posem per cas, els empresaris, els metges, els farmacèutics i els rectors parroquials

–si són d'origen catalanoparlant– com els membres de famílies obreres i pageses. Si alguna diferenciació social s'observa a partir de la llengua ve donada pel fet que un individu només és reconegut com a membre plenament integrant de la comunitat ciutadana o vilatana si pot parlar català local, o almenys si l'entén i el xapurreja.

Si bé en l'actualitat el català és la llengua emprada oralment per la major part de la població d'aquestes comarques, el castellà continua essent, tal com ja s'ha dit, la llengua d'ús gairebé exclusiu en els àmbits formals i escrits, tret d'un heterogeni i reduït –encara que cada dia més nombrós– col·lectiu de persones interessades per la llengua i la cultura d'aquest territori.

No hi ha memòria que el català, fins fa ben poc, s'hagués emprat mai, ni oralment ni per escrit, en els actes oficials i cerimonials que s'han celebrat en aquestes poblacions. Tampoc es té memòria d'un ús formal del català a l'escola. No cal dir que l'administració pública (estatal, autonòmica, provincial i municipal) s'ha comunicat per escrit sempre en castellà amb els ciutadans d'aquestes comarques –cal recordar que l'Aragó de llengua catalana és l'únic territori catalanòfon de l'Estat espanyol en què el català, amb la denominació que sia, no és llengua co-oficial.

Encara que aquesta situació d'ús quasi exclusiu del castellà en els àmbits formals és la que trobem en l'actualitat, des de fa una vintena d'anys es fan intents –tímids segons uns, agosarats segons uns altres– per canviar-la, fomentant l'ús del català en certs àmbits i, sobretot, intentant dignificar-ne l'ús escrit.

L'INICI DEL CANVI

A les acaballes del franquisme la situació diglòssica comença molt tímidament a canviar a favor d'una major presència del català en certs àmbits formals. Un dels motius principals d'aquest lentíssim canvi venia motivat perquè el major grau de desenvolupament econòmic d'aquestes comarques –provocat, durant l'última dècada del franquisme i primers anys del postfranquisme, per la mecanització i la modernització, sobretot a la Llitera i el Baix Cinca, de les explotacions agràries– va fer que moltes famílies de l'Aragó catalanòfon poquessin assumir l'important cost econòmic que representava donar estudis superiors –universitaris en molts casos– als seus membres més jòvens, estudis que en general es duïen –i es duen– a terme dins del domini lingüístic català (Lleida, Barcelona, Reus, Tarragona o Tortosa, són les poblacions de destí de bona part d'aquests estudiants, en especial les dues primeres per a la Ribagorça, la Llitera i el Baix Cinca i les quatre últimes per al Matarranya). Això va afavorir, a partir de finals dels anys seixanta i començaments dels setanta, l'aparició d'una reduïda *élite* cultural que d'alguna manera prengué consciència de la identitat lingüístico-cultural de l'Aragó catalanòfon. A aquest migrat grup d'estudiants formats acadèmicament a Catalunya se li van afegir, en la defensa de la catalanitat lingüística i cultural d'aquesta part d'Aragó, bona part dels emigrants –que en la dècada del seixanta augmentaren de manera espectacular a causa de la progressiva mecanització de l'explotacions agràries, cosa que feia poc viables moltes de les petites propietats agrícoles– que en gran part es dirigiren cap a les comarques industrials de Catalunya, emigrants que en retornar, ni que sia temporalment –per les vacances i/o per les festes patronals i altres celebracions–, a les poblacions d'on eren originaris ho feien amb un bagatge cultural que incloïa, sovint, una forta identificació amb els territoris que els havien acollit i amb llur llengua i cultura, que, essencialment, vénien a coinci-

dir amb les de llurs poblacions d'origen. D'aquests dos sectors de població originaris de l'Aragó catalanòfon serà d'on sorgiran els primers grups de persones motivades en la defensa i la dignificació de la llengua catalana a l'Aragó.

Un tercer factor que incideix en la configuració d'una nova consciència lingüística entre molts dels aragonesos catalanoparlants és el procés de normalització lingüística que, en especial des de l'adveniment de la democràcia, es du a terme a Catalunya, sobretot a partir de l'aparició progressiva de mitjans de comunicació (ràdios i cadenes de televisió en especial) en català –que són captats a tot l'Aragó catalanòfon–, cosa que facilitarà, de retruc, la identificació del parlar local amb la llengua catalana. En aquests mateixos anys també es produeix l'accés d'una part important de la població de l'Aragó catalanòfon –com de la resta de l'Estat– als mitjans de transport individuals, cosa que va permetre una gran mobilitat física, molt sovint dirigida cap a Catalunya –i ara no només als centres comercials tradicionals (Lleida, Tortosa, Pont de Suert, etc.) sinó a indrets només visitants ocasionalment, on els aragonesos catalanoparlants es trobaren amb la realitat quotidiana d'una major presència del català a tots els àmbits socials.

Així, no és d'estranyar que a la mort de Franco els primers –i ben minoritaris– intents organitzatius en defensa de la llengua catalana a l'Aragó estessen radicats a Barcelona, protagonitzats per estudiants i emigrants a la capital de Catalunya. Al mateix temps i en paral·lel a l'Aragó catalanòfon també es començaren a organitzar en aquesta defensa els jòvens estudiants formats a Catalunya al costat de companys d'edat que havien romàs en les viles. A la segona meitat dels anys setanta sorgeixen unes primeres associacions, certament molt minoritàries i amb escassa incidència en el conjunt de la població de l'Aragó de llengua catalana –més en unes localitats (Fraga) i comarques (la Llitera) que no pas en unes altres– que tingueren un paper, malgrat tot, prou destacable en el desvetllament de la consciència lingüística, i política, en defensa de la llengua i la cultura catalanes d'Aragó. Amb el temps, la major part d'aquestes primeres associacions –moltes de marcat caràcter local– es disolgueren.

Amb tot, a partir de 1985 moltes de les persones que les impulsaven s'integraren en les tres associacions culturals de l'Aragó catalanòfon que, encara ara, protagonitzen, des de l'àmbit de la societat civil, bona part la defensa i dignificació de la llengua i la cultura catalanes d'Aragó: l'Associació de Consells Locals de la Franja, amb seu a Tamarit de Llitera i editora de la revista en català *Desperta Ferro!*, la qual centra les seues activitats, amb especial intensitat, en les comarques de la Llitera i la baixa Ribagorça; l'Institut d'Estudis del Baix Cinca, amb seu a la ciutat de Fraga, editor de la revista *Batec* i de les col·leccions de llibres i opuscles en català «La Sitja» i «Gallica Flavia»; i l'Associació Cultural del Matarranya, amb seu a Calaceit, editora de la revista *Sorolla't* i de dues col·leccions de llibres en català relacionats directament amb la comarca del Matarranya: «Lo Trill» i «Lo Trull».

Mentre durant els anys de la transició de la dictadura a la democràcia formal la societat civil de l'Aragó catalanòfon s'organitzava, ni que fos d'una manera precària, en la defensa i dignificació de la llengua catalana a l'Aragó, els estaments oficials aragonesos mantien la tradicional postura d'ignorar del tot –quan no amb clara i ferotge oposició– el fet lingüístic català de l'Aragó. La societat i l'administració aragonesa continuava considerant la presència del català dins de les fronteres d'Aragó com un tema tabú. No serà fins l'any 1983, amb un primer govern autonòmic aragonès, que s'inicien –tímidament– els primers intents d'aproximació a la realitat lingüística i cultural de la Franja Oriental d'Aragó, tal com de Saragossa es comença a conèixer l'Aragó catalanòfon.

A la defensa i la dignificació de la llengua catalana a l'Aragó que fan encara avui les tres associacions adés esmentades, se'ls ha de sumar, com a fet positiu, la política lingüística que dugué a terme el Departament d'Educació i Cultura de la Diputació General d'Aragó durant els anys 1983-1987 —un cop aprovat l'Estatut d'Autonomia de l'Aragó el mes d'agost de 1982— sota la direcció del favarol José R. Bada Panillo, política —certament ben poc agosarada— que, també amb la intervenció directa d'alguns ajuntaments de l'Aragó catalanoparlant i de l'esforç de nombroses persones motivades en la defensa i la dignificació del català a l'Aragó, menà —com a realitats més destacables— a la creació per part de la Diputació General d'Aragó de la col·lecció de llibres «Pa de casa» —destinada a recollir l'obra d'escriptors aragonesos d'expressió catalana i treballs d'investigació sobre l'Aragó catalanòfon—, a la presència institucional de l'òrgan autonòmic aragonès en els actes del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1985/1986) i, sobretot, a l'entrada de l'ensenyament optatiu, a partir del curs 1984-1985, de la llengua catalana en el pla d'estudis d'un parell de milers d'escolars de les comarques de la franja oriental d'Aragó.

En 1987, amb el canvi de signe polític en el Govern de la Diputació General d'Aragó, i fins a finals de 1993, la tímida política lingüística del Departament de Cultura i Educació a favor del català a l'Aragó s'aturà gairebé del tot. De totes les iniciatives empreses per l'anterior govern aragonès l'única que es mantingué durant els sis anys de govern conservador i regionalista, fou l'ensenyament optatiu del català —que no va fer més que augmentar any rere any malgrat els nombrosos obstacles que, des del nou Departament de Cultura i Educació, vingué a dificultar-ne l'extensió—, entre altres coses perquè econòmicament el manteniment d'aquest ensenyament no depenia —ni depèn— de la Diputació General d'Aragó sinó del Govern central.

Pel que fa a la política lingüística duta a terme des dels ajuntaments per tal de dignificar la llengua pròpia dels aragonesos catalanoparlants s'ha limitat, de moment, a retolar, en la primavera de 1993, en castellà i català els carrers i places de la ciutat de Fraga i de la vila nova de Mequinensa, i a organitzar curssets per a adults d'ensenyament del català a aquestes dues poblacions del Baix Cinca. I poca cosa més es pot afegir en l'àmbit de l'administració municipal, malgrat que 17 ajuntaments de l'Aragó catalanòfon signaren el 1984 la famosa i històrica declaració de Mequinensa en què els ajuntaments signataris es comprometien a «fomentar l'ús públic del català als nostres pobles, retolació bilingüe de carrers i places, edictes, mitjans de comunicació, etc.».

A l'Església, des de la desaparició del llatí com a llengua litúrgica, tan sols s'empra el castellà. Només ocasionalment, quan el rector de la parròquia és fill de la mateixa localitat o d'alguna altra població catalanòfona, es pot sentir el català en el sacrament de la confessió. Tanmateix, com en cas de l'escola, si el rector és catalanoparlant d'origen la comunicació no formal amb els seus feligresos gairebé sempre és en català.

EL NOM I LA COSA

El lent procés de dignificació de la llengua catalana que des de l'adveniment de la democràcia s'observa, amb més o menys intensitat, en gairebé totes aquestes comarques, ha permès, entre altres coses, el canvi, a favor de la denominació de català, del nom donat als parlars locals, els quals sovint eren, i en part encara ho són, anomenats amb gentilicis

locals (fragatí, lliterà, maellà, pena-rogí, etc.) i, amb menor freqüència, amb el terme infamant de *xapurreat/xapurreau*, terme que, com tan freqüentment s'ha dit –i que tan bé coneixen els lingüistes que han estudiat els parlars catalans de l'Aragó–, té un marcat caràcter pejoratiu, de parlar híbrid i gens prestigiat. Per això sembla que s'està abandonant aquesta denominació, en especial entre els parlants més jòvens –sobretot en les comarques centrals–, per referir-se als parlars locals, reemplaçats pel de català i, amb major freqüència, per denominacions locals, denominacions que més que substituir el mot català s'empren, sobretot, per diferenciar la parla local, català occidental, del català oriental. Així és fàcil sentir que *això se diu al poble/vila/lloc* en contraposició a *això és català* (=català oriental), però alhora aquestos mateixos aragonesos catalanoparlants afirmen que a Pont de Suert, Balaguer, Lleida o Gandesa –posem per cas– *parlen casi com al poble/vila/lloc*, com així és de fet.

Hi ha, però, un matís prou important que diferencia l'actitud davant de la llengua per part dels parlants administrativament catalans dels administrativament aragonesos. Mentre que els primers podem dir –amb tots els matisos que calga fer– que són plenament conscients de llur catalanitat, tant nacional/regional com lingüística, els catalanoparlants d'Aragó tenen, gairebé sempre, escindida la seua consciència nacional/regional de la seua precària consciència lingüística. Així se senten, en general, aragonesos de nació/regió –encara que uns aragonesos especials per no tenir el castellà com a llengua materna–, i atès que llengua i nació són conceptes que sovint van plegats –des de llur perspectiva– es fa difícil entendre que ells –aragonesos– parlen català; en especial si per català s'entén només la llengua estàndard –marcadament oriental– que els arriba a través dels mitjans de comunicació de masses amb seua a Barcelona.

MODELS DE LLENGUA

El fet que s'abandoni, molt a poc a poc i en especial entre els aragonesos catalanoparlants més jòvens, alguns dels aspectes pejoratius associats al parlar local per una certa consciència lingüística de pertànyer a la comunitat lingüística catalana no significa que tèmens propis de la llengua estàndard penetren en els parlars locals, com sembla que succeeix entre les comunitats catalanoparlants de l'altre costat de la frontera administrativa, les quals mostren una major receptivitat a l'anivellament lingüístic. En general, el castellà continua essent a l'Aragó catalanoparlant la llengua de prestigi, el model lingüístic a imitar, la llengua pròpia de tots els aragonesos i espanyols, cosa que, sens dubte, afavoreix la substitució lèxica, sobretot entre les generacions més jòvens, de mots propis del català local, en especial si són formes que no trobem en el català estàndard, per mots d'origen castellà.

Tot i aquest no ús de les formes genuïnes catalanes de certs mots sovint els membres de la comunitat catalanoparlant d'Aragó els coneixen passivament, i fins i tot els empren en parlar amb un individu catalanoparlant nascut a Catalunya, sobretot si aquest individu és parlant del català oriental.

No sembla que l'ensenyament de la llengua catalana a l'escola tinga cap influència per bandejar els barbarismes del català d'Aragó o en la substitució de mots propis d'aquests parlars per mots de l'estàndard oriental –que és el que en principi s'ensenyava a l'escola– perquè l'ensenyament del català és vist a tot l'Aragó catalanoparlant, en general, més com l'ensenyament d'una llengua instrumental (com si fos l'ensenyament del francès o de l'anglès) que serveix per estudiar a Lleida, sobretot, a Barcelona, o per trobar feina

en la Comunitat Autònoma de Catalunya, i no pas com l'ensenyament de la llengua pròpia. És clar que també hi ha excepcions a aquesta visió de l'ensenyament del català només com l'ensenyament d'una llengua instrumental, però al meu entendre són actituds, avui per avui, francament minoritàries. Crec que així s'explica el fet que l'ensenyament del català només siga majoritari en les tres comarques –Ribagorça, Llitera i Baix Cinca– més relacionades amb l'economia i el sistema educatiu de Catalunya. En canvi, en la comarca del Matarranya, amb una trentena de municipis i la que en aquests moments té menys relacions de tot tipus amb Catalunya, només s'imparteix ensenyament del català en poc més de mitja dotzena de municipis del nord de la comarca, els municipis matarranyencs més relacionats amb l'economia i el sistema educatiu de Catalunya.

ESTRATIFICACIONS GENERACIONALS

Malgrat el sentiment general, amb totes les excepcions que calga fer, que tenen bona part dels aragonesos catalanoparlants de parlar una llengua no gaire pura, o almenys de parlar una llengua d'ús en àmbits limitats, s'ha de matisar moltíssim entre les actituds lingüístiques dels diferents grups generacionals. Així cal diferenciar, a grans trets, entre els individus formats abans del franquisme –més les dones que els hòmens– els quals en general s'interroguen molt poc, o gens, sobre quina llengua parlen però que l'empren gairebé amb tothom dins de la vila, tant forasters –si són catalanoparlants– com vilatans. Són persones que sovint no han tingut altra educació que la rebuda directament dels pares i padrins, essencialment oral, i per tant tenen poca competència en castellà, llengua dels escrits i dels àmbits formals.

Un segon grup inclouria les persones formades durant el franquisme, les quals ja han rebut un major grau d'instrucció escolar, del tot en castellà, i han viscut en els seus anys de formació una època en què el català no tenia accés als mitjans de comunicació de masses –en el moment que aquests mitjans de comunicació s'han fet omnipresents–, a més de patir una fortíssima repressió. En aquest grup, que s'interroga més que l'anterior sobre el seu parlar, és on trobem les postures més ferotges en contra de la identificació de la parla local amb el català. Són persones que tenen un coneixement prou acceptable del castellà, llengua que veuen, en general, com la llengua a imitar. Un tercer grup generacional seria el de les persones formades a partir de finals dels anys seixanta, les quals si bé han continuat rebent a la localitat d'origen l'ensenyament essencialment en castellà, la major mobilitat geogràfica, el lent accés del català als mitjans de comunicació de masses i el prestigi amb què és vista la gran ciutat catalanòfona, Barcelona, i, en menor grau, Lleida o Reus-Tarragona, fa que accepten de bon grau la identificació del seu parlar com un sistema lingüístic bàsicament català.

Amb tot, el fet que cada vegada més les generacions més joves, i molts membres de les generacions més grans, no presenten, en general, un clar rebuig al fet d'identificar el parlar local amb un sistema lingüístic essencialment català, no vol dir que prenguen necessàriament una posició activa i decidida en defensa de la llengua.

RESUM

En resum, en l'actualitat el territori aragonès de llengua catalana compta amb poc més de 50.000 habitants –diffícilment arribaran a 80.000 les persones encara vives nascu-

des en aqueix territori, tot plegat encara no un 5% de la població de l'Aragó— distribuïts al llarg d'una franja de l'est d'Aragó de poc més de 5.000 Km² dividida en quatre comarques: la Ribagorça, la Llitera, el Baix Cinca i el Matarranya, comarques que tenen localitats d'escassa població —només la ciutat de Fraga supera els deu mil habitants, i poc més d'una dotzena de municipis en tenen més de mil—, mal comunicades entre elles i amb cultures i tradicions no sempre coincidents. És en un fet lingüístic on cal cercar l'element aglutinador d'aquest territori: en totes aquestes comarques el català, amb la denominació que sia, és la llengua general de la comunicació oral de caràcter no formal.

Un fet a destacar és la diglòssia gairebé total que s'observa en la societat d'aquestes comarques. És a dir, la part més nombrosa dels seus habitants presenten una consciència lingüística escindida. Una consciència lingüística que fa del seu parlar català, que només en comptades ocasions l'anomenaran *així* —*xapurreat/xapurriau*, amb el sentit de parlar híbrid, o denominacions locals (*fragatí, maellà, lliterà*, etc.), són les formes més corrents per anomenar els parlars catalans d'Aragó—, un sistema lingüístic amb el qual no es pot comunicar res, ni important ni poc important, per escrit.

Aquest és un fet observat i comentat, tot i que encara no prou ben explicat, per tots els lingüistes que han estudiat els parlars no castellans de l'Aragó. Malgrat l'observació general dels lingüistes sobre aquesta diglòssia, que a grans trets pot ésser encertada —amb més d'encert en unes comarques o poblacions que en unes altres—, això, tanmateix, no ha provocat, fins ara, la substitució lingüística del català pel castellà. El territori de llengua catalana de l'Aragó és molt llarg, els seus habitants prou diferents, els factors que intervenen en la formació d'una consciència lingüística són d'índole molt diversa i les matisacions, en aquests casos, sempre són importants. Si bé descriure la diglòssia de l'Aragó catalandòfon es pot fer a grans trets, explicar-ne els detalls i les causes sembla que es fa més difícil.

Tot i que a poc a poc s'està fent pas una nova consciència lingüística entre els aragonesos catalanoparlants, sobretot entre els més joves, que fa que es rebutgen tèrmens despectius per denominar llur llengua materna, substituint-los pel de català i, en especial, per denominacions locals que, sovint, volen palesar és una diferenciació entre el català oriental i el català d'Aragó, aquesta nova consciència lingüística encara no els permet, per diverses raons entre les quals destaca el fet que el castellà continua essent la llengua més prestigiosa de les dues conegudes —a més d'ésser l'única oficial a l'Aragó—, la plena assumptió de llur catalanitat lingüística.

BIBLIOGRAFIA

- AGUADO ODINA, Ma. Teresa (1987), «Influencia del bilingüismo en el rendimiento y adaptación escolar de los alumnos de E.G.B. de la franja oriental de Aragón», *Cuadernos de Estudios Caspolinos*, 13, pàgs. 287-335.
- ALAVAR, Manuel, «Un problema de lenguas en contacto: la frontera catalano-aragonesa», *Archivo de Filología Aragonesa*, 18-19, pàgs. 23-37.
- ARNAL, Ma. Luisa; FORT, Ma. Rosa; GIRALT, Javier i MARTÍN ZORRAQUINO, Ma. Antonia (1995), *Estudio Sociolingüístico sobre la Franja Oriental de Aragón*, 2 vols., Universidad de Zaragoza.
- BADA PANILLO, José R. (1990), *El debat del català a l'Aragó*, Associació Cultural del Matarranya/Institut d'Estudis del Baix Cinca/Associació de Consells Locals de la Franja, Calaceit.
- DD.AA., «Dossier la Llitera», *Canigó*, 567 (19 agost 1978), pàgs. 12-15.
- ESPLUGA TRENC, Josep L. i CAPDEVILA GÓMEZ, Arantxa, *A la recerca d'identitat a una terra de frontera (Estudi sociolingüístic a l'Aragó catalandòfon)*, Barcelona, 1994 [inèdit, còpia dipositada a l'Institut de Sociolingüística Catalana].
- ESPLUGA, Josep L. i CAPDEVILA, Arantxa, *Franja, frontera i llengua*, Pagès editors, Lleida, 1995.
- FERNÁNDEZ CLEMENTE, Eloy (1989), *Estudios sobre Joaquín Costa*, Zaragoza pàgs. 387-400.
- GALÁN, Josep i MORET, Hèctor (1995), *Estudi descriptiu de la llengua de Fraga*, Institut d'Estudis del Baix Cinca, Fraga.
- GARCÍA-RIPOLL, Martí, «Conflicte lingüístic i ideologia a la Franja de Ponent», *Serra d'Or*, 277 (octubre 1982), pàgs. 19-21.
- HAENSCH, Günter (1982), «Fronteras político-administrativas y fronteras lingüísticas: el caso de la Ribagorza catalano-hablante», *Archivo de Filología Aragonesa*, 30-31, pàgs. 7-22.
- HUGUET, Àngel (1991), *Bilingüisme social al Baix Cinca. Una anàlisi des de la perspectiva escolar*, Institut d'Estudis del Baix Cinca, Fraga.
- HUGUET, Àngel (1995), *El coneixement lingüístic dels escolars de la Franja: conclusions de la seva avaluació*, Institut d'Estudis del Baix Cinca/Universitat de Lleida, Fraga.
- MARTÍNEZ FERRER, Juan, «El bilingüisme a l'Aragó: Estudi de les seves repercussions en l'aprenentatge lecto escriptor», *Rolde. Revista Aragonesa de Cultura*, 50-51 (octubre 1989-marzo 1990), pàgs. 7-8.
- MARTÍNEZ FERRER, Juan (1990), *El bilingüismo en Aragón: estudio de sus repercusiones sobre el aprendizaje lectoescriptor*, Tesis Doctorals Microfitxades de la Universitat de Barcelona, núm. 702.
- MONCLÚS, Joaquim (1983), *La Franja de Ponent avui*, El Llamp, Barcelona.
- MONCLÚS Joaquim, i QUINTANA, Artur (1989), «El català a l'Aragó», dins *Actes del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986) Àrea d'Història de la Llengua*, VII, Institut de Filologia Valenciana, València, pàgs. 196-212.
- MORET, Hèctor, «Anotacions sociolingüístiques sobre l'Aragó catalandòfon: el cas de Mequinensa», *Rolde*, 63-64 (enero-junio 1993), pàgs. 12-19.
- MORET, Hèctor, «La presència del català als àmbits formals de l'Aragó catalandòfon», *Rolde*, 69 (julio-septiembre de 1994), pàgs. 30-38.
- MORET, Hèctor, «La llengua literària en els escriptors d'expressió catalana a l'Aragó», *Revista de Catalunya*, 88 (setembre, 1994), pàgs. 108-119.

- MORET, Hèctor (1994), «Un segle d'investigació lingüística a l'Aragó catalandòfon», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, 29, pàgs. 223-239.
- O'DONNELL, Paul Edward (1986), *The castilian-catalan border in the «Baix Cinca»: a lexical study*, The University of Michigan [inèdit].
- PONS I BRUALLA, Josep Manuel i SISTAC I VICÉN, Ramon, «Per uns límits oficials i reals entre Catalunya i Aragó», *Canigó*, 482 (1 gener 1977), pàgs. 12-15.
- QUINTANA I FONT, Artur, «La frontera absoluta de la llengua: les valls del Guadalupe i del Mesquí», *Serra d'Or*, 134 (novembre de 1970), pàgs. 31-34.
- QUINTANA, Artur (1976-1980), «El parlar de la Codonyera. Resultats d'unes enquestes», *Estudis Romànics*, XVII, pàgs. 1-253.
- QUINTANA, Artur (1983), «El marc legal del català a l'Aragó», *Revista de Llengua i Dret*, 2, pàgs. 141-145.
- QUINTANA, Artur, «El català a l'Aragó. Balanç de la democràcia», *Revista de Catalunya*, 19 (maig de 1988), pàgs. 44-57.
- RAFEL I FONTANALS, Joaquim (1981), *La lengua catalana fronteriza en el Bajo Aragón meridional. Estudio fonológico*, Universidad de Barcelona.
- RICART, Francesc (1984), «La Franja de Ponent: notes i reflexions sobre una realitat cultural miserable», *Quaderns d'Alliberament*, 8/9, pàgs. 95-99.
- SAROIHANDY, Jean Josep (1908), «El català del Pirineu, a la ralla d'Aragó», dins *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Barcelona, pàgs. 331-334.
- SISTAC I VICÉN, Ramon (1993), *El ribagorçà a l'Alta Llitera. Els parlars de la vall de la Sosa de Peralta*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1993.
- VALLVERDÚ, Josep, «L'Aragó català i la seva consciència lingüística», *Serra d'Or*, 129 (juny de 1970), pàgs. 15-18.